

NAUČIŤ SA MYSLEŤ KRITICKY

Renáta Bojničanová

Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Bátorová, Mária. 2022. *Kritické myslenie. Vysokoškolská učebnica*. Žilina: Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied, UNIZA. 142 s. ISBN 978-80-89832-27-9

Základná otázka je: dá sa naučiť myslieť? Myslieť kriticky?

Odpoveď: myslenie sa dá kultivovať.

Vysokoškolská učebnica *Kritické myslenie* je určená na predmet rovnakého názvu, primárne pre študentov Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline. Má za cieľ priviesť študentov k tomu, „aby sami v diskusiách nadobudli vedomie potreby reflexie a sebareflexie, vedomie miery, potreby transparentných riešení a odvahy vedieť veci formulovať a vyrovnávať sa s nimi v dialógoch, a tak prispieť k rastu seba samého, svojej disciplíny, výskumu v danej odbornej oblasti, ale aj v bežnom živote.“ (str. 6)

Štruktúra publikácie vedie k naplneniu týchto cieľov a zodpovedá charakteru učebného textu. Prof. PhDr. Mária Bátorová, DrSc., v nej zúročila svoje skúsenosti z vedenia diskusií či participácii na nich, ako aj rozsiahle pedagogické skúsenosti, a vytvorila učebný materiál, ktorý sa zakladá metodologickým postupe reflexie, sebareflexie, diskusie a dialógu. Tieto metódy sa uplatňujú v oboch častiach publikácie, teda v 1) prednáškovej, čiže teoretickej, a v 2) textovej, určenej na seminárnu výučbu.

Pestovanie dialógu a diskusie vo vzdelávaní má nepopierateľný význam a vyžaduje si od pedagóga skúsenosti aj trpezlivosť. Je možné, že tento spôsob výučby je v praxi ešte stále nedostatočne využívaný, pretože kladie vysoké nároky na študentov a ich kontinuálnu prípravu a aj na pedagógov, ktorí sú často frustrovaní tým, že si na otázky odpovedajú sami. Mária Bátorová sa však zasadzuje o tieto metódy a odporúča „nechať slobodný priebeh individuálnym názorom a vo vzájomných diskusiách študentov ich spontánne nechať sa korigovať.“ (str. 8)

Prvá časť učebnice s názvom „Prednášky“ objasňuje metodologické východiská výučby – sokratovský princíp dialógu a hermeneutickú metódu, ako aj teoretické objasnenie predmetu kritického myslenia a pojmy, ktoré si má stu-

dent osvojiť. Sú nimi Myslenie, Kritika, Pravda; Miera vecí; Kritika ako predmet kritického myslenia; Moderna, antropologický charakter myslenia; Kritické myslenie, Identita a Pravda.

V zhode s metodologickými východiskami sú všetky tieto pojmy predstavené ako „podnety na zamyslenie“, nie ako dogmatická teória určená na memorovanie. Študenta to má viesť k reflexívnemu prístupu k otázkam a k tomu, aby svoje názory podložil samostatným vyhľadávaním informácií v zmysle vysokoškolského samoštúdia; týmto spôsobom sa vlastne pripravuje na diskusiu. V diskusii nestačí iba „myslieť si“, ale je žiaduce „myslieť“ v zmysle „rozvinúť dialóg“, najskôr so sebou samým a potom v konfrontácii s druhými diskutujúcimi. Príprava kvalitného diskutéra zahŕňa kultivovanie schopnosti reflexie a sebareflexie, schopnosti prezentovať svoje názory verejne a argumentovať, schopnosti klásť otázky a reagovať na názory iných. K pohotovému vytváraniu argumentov sa dá dopracovať tréningom, rovnako je však potrebné ujasniť si postoje v základnej názorovej a hodnotovej rovine. Prostriedkom na cibrenie oboch týchto zložiek v učebnici prof. Bátorovej sú pravidelné zadania písania esejí, čítania esejí a diskusií na témy, ktoré sa v nich riešia. Podnety na takúto intelektuálnu prácu na sebe ponúka jednak teoretická časť publikácie, napr. kapitoly „Kritické myslenie a identita“, „Kritické myslenie a pravda“, a jednak bohatý textový materiál zaradený do druhej, seminárnej časti učebnice.

Rozsah textov je ideálny na rozprúdenie diskusie na témy týkajúce sa spoločenských a filozofických otázok či dejinného vývoja a hodnôt v najširšom zmysle slova. Ide o texty prevažne publicistického a esejistického charakteru, v ktorých Mária Bátorová ponúka zrkadlo spoločenského vývinu od roku 1989 až po rok 2023, s prepojením na politické a kultúrne udalosti na Slovensku a svetové dianie a umenie, zvlášť literatúru. Tým, že vznik textov má široký časový rozsah, sa študenti majú možnosť oboznámiť s dianím v našej spoločnosti a kultúre a bezprostrednými reakciami na udalosti v danom momente. Spoločné pre tieto texty je, že pertraktujú témy také zásadné ako demokracia, identita, vojna a násilie, nacionalizmus, tolerancia, pravda, kultúra, duchovno, religiozita či rodina. Argumentačne vychádzajú z oblasti filozofie, sociológie, psychológie, umenovedy, literatúry a literárnej vedy, čo študentom približuje názorný príklad, ako sa pri skladaní myšlienkového bohatého textu využíva prepájanie rozličných rovín uvažovania. Okrem esejistických a publicistických textov majú možnosť oboznámiť sa aj s inými druhmi textov, akými sú otvorený list, polemika, oponentský posudok. Dobrou ukážkou z praxe je aj zaradenie textov na porovnanie v pôvodnom znení a v publikovanej verzii (Démon súhlasu stále straší, str. 106 – 107; Na obranu výnimočných, str. 108 – 109 a iné).

Mária Bátorová definuje túto textovú časť ako „Návrhy podkladov“ na semináre, čo študentom aj pedagógovi otvára možnosť priniesť vlastné návrhy podľa

potreby, čo je v konečnom dôsledku odrazom otvorenosti, takej nevyhnutnej pri predmete kritického myslenia.

V časti učebnice označenej ako „Prílohy“ sa nachádzajú texty odborného štýlu z oblasti literárnej vedy, v ktorých sa študenti oboznámia s významom umeleckej a literárnej moderny, o ktorej sa dozvedeli vopred v prvej časti učebnice (texty sú prílohou ku kapitole 1.4. Moderna). Zároveň sa oboznámia s vedeckým typom textu na príklade literárnovednej komparatistickej štúdie „Dobrodružstvo ľudskosti. Dominik Tatarka a Albert Camus.“ Text je využiteľný ako podklad pre objasnenie metódy porovnávania, aplikovateľnej a aplikovanej nielen v oblasti literárnej vedy. Porovnávanie je totiž metóda, ale aj spôsob myslenia, ktorý sa dá použiť v mnohých vedných oblastiach a aj v praktickom živote. Textová časť učebnice je určená ako podklad pre diskusiu. Cieľom je nie súhlasiť, ale vytvoriť si názor a vedieť ho prezentovať v diskusii na seminároch z predmetu.

Hoci učebnica je primárne určená pre študentov Katedry mediatiky a kultúrneho dedičstva, domnievam sa, že jej využitie má oveľa širšie uplatnenie. Kritické myslenie by nemalo byť iba výsadou študentov a absolventov humanitných odborov a tej triedy spoločnosti, ktorá sa nazýva inteligenciou, ale malo by sa kultivovať na všetkých úrovniach spoločenských skupín cielené, vedome. Samozrejme, súvisí to s rozvojom a kvalitou vzdelávania, a to nie iba ako prostriedku na nadobúdanie poznatkov, ale aj na kultiváciu myslenia, čo zahŕňa spôsob, obsah a etiku myslenia.

Pri čítaní textov prof. Bátorovej mi spontánne prichádza na um množstvo otázok a vynárajú sa mi v mysli rozhovory a situácie, keď som s vlastnou odpoveďou bola spokojná, ale aj takých, keď sa odpoveď „nevydarila“, pretože sa mi vybavila až s niekoľkodenným oneskorením. Myslím, každý sa niekedy dostal do podobnej situácie. Touto záverečnou poznámkou mierim k tomu, aby som upozornila na užitočnosť takéhoto materiálu, a to nielen pre študujúcu mládež. A ak sa mi po prečítaní učebnice vynorili otázky, je to dôkazom toho, že splnila svoj cieľ podnecovať k mysleniu v obohacujúcom dialógu, v tomto prípade v dialógu s prečítaným textom. Dúfam, že takéto účinky bude mať učebnica aj na jej primárnych adresátov, študentov.

doc. Mgr. Renáta Bojničanová, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Ústav filologických štúdií
Katedra románskych jazykov a literatúr
Račianska 59
813 34 Bratislava
bojnicanova@fedu.uniba.sk